

РОЗДІЛ 3
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.9112.00.03

МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ: ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ КАСАЦІЙНОГО ПЕРЕГЛЯДУ
UNIMPORTANT BUSINESSES: DEBATABLE QUESTIONS OF APPEAL REVISION

Ахмач Г.М.,

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного процесу
 Національного юридичного університету
 імені Ярослава Мудрого*

У статті аналізується нормативне врегулювання поняття «малозначні справи». Досліджується розширення повноважень суду під час вирішення питання щодо права касаційного оскарження судових рішень у малозначних справах. Розглядаються резонансні питання судової практики.

Ключові слова: малозначні справи, цивільний процес, касаційна інстанція, процесуальні «фільтри», судові рішення, касаційна скарга, судочинство, право на судовий захист.

В статье анализируется нормативное урегулирование понятия «малозначительные дела». Исследуется расширение полномочий суда при решении вопроса о праве кассационного обжалования судебных решений по малозначительным делам. Рассматриваются резонансные вопросы судебной практики.

Ключевые слова: малозначительные дела, гражданский процесс, кассационная инстанция, процессуальные «фильтры», судебное решение, кассационная жалоба, судопроизводство, право на судебную защиту.

The normative settlement of concept "Unimportant businesses" is analysed in the article. Expansion of plenary powers of court is investigated at the decision of question about the right of appeal revision of court decisions on unimportant businesses. The resonant questions of judicial practice are examined.

Key words: unimportant businesses, civil process, cassation instance, judicial «filter», court decision, appeal, legal proceeding, right of judicial defence.

Постановка проблеми. Конституція України гарантує захист прав і свобод громадянина судом (ст. 55), серед основних засад судочинства визначає забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Тобто чинна Конституція встановила певні обмеження щодо права на касаційне оскарження судового рішення, зокрема, згідно з пунктом 2 частини 3 статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) не підлягають касаційному оскарженню судові рішення в малозначних справах, крім випадків, зазначених у цій же нормі ЦПК. Таким чином, законодавець установив межі щодо права на касаційне оскарження судових рішень у разі введення нового поняття «малозначні справи», яке потребує додаткових досліджень.

Стан опрацювання. Дискусійні питання касаційного перегляду привертають увагу як науковців, так і практиків. Відомі наукові дослідження процесуалістів: Е.О. Борисової, А.А. Бутирського, К.В. Гусарова, В.В. Комарова, Д.Д. Луспеника, О.І. Попова, Н.Ю. Сакари, А.О. Селіванова, О.С. Ткачука та ін. Поняття «малозначні справи» є новелою в цивільному процесуальному законодавстві, тому питання щодо можливості їх перегляду в касаційному провадженні викликає певні дискусії, потребує додаткового теоретичного та практичного аналізу.

Мета статті – нормативний аналіз поняття «малозначні справи», розширення дискреційних повноважень суду під час вирішення питання щодо права касаційного оскарження судових рішень у малозначних справах, а також правозастосовної практики з метою вдосконалення чинного цивільного процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до вимог пункту 1 частини другої статті 394 ЦПК України суддя-доповідач відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі, якщо касаційну скаргу подано на судові рішення, яке не підлягає касаційному оскарженню.

Правила, запроваджені законодавцем щодо обмеження права на касаційне оскарження, відповідають Конституції України, основним засадам судочинства.

Зазначене відповідає Рекомендаціям № R (95) 5 Комітету Міністрів Ради Європи від 07 лютого 1995 року, який рекомендував державам-членам вживати заходи щодо визначення кола питань, які виключаються з права на апеляцію та касацію, щодо попередження будь-яких зловживань системою оскарження. Відповідно до частини «с» статті 7 цієї Рекомендації скарги до суду третьої інстанції мають передусім подаватися відносно тих справ, які заслуговують на третій судовий розгляд, наприклад справ, які розвиватимуть право або сприятимуть однаковому тлумаченню закону. Вони також можуть бути обмежені скаргами в тих справах, де питання права мають значення для широкого загалу. Від особи, яка подає скаргу, слід вимагати обґрунтування причин, з яких її справа сприятиме досягненню таких цілей.

Відповідно до прецедентної практики Європейського суду з прав людини, яка є джерелом права (стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»), умови прийнятності касаційної скарги, відповідно до норм законодавства, можуть бути суворішими, ніж для звичайної заяви. З огляду на особливий статус суду касаційної інстанції, процесуальні процедури в суді касаційної інстанції можуть бути більш формальними, особливо якщо провадження здійснюється судом після їх розгляду судом першої інстанції, а потім – судом апеляційної інстанції (рішення у справах: «Levages Prestations Services v. France» (Леваж Престасьон Сервіс проти Франції) від 23 жовтня 1996 року; «Brualla Gomez de la Torre v. Spain» (Бруалья Гомес де ла Торре проти Іспанії) від 19 грудня 1997 року) [1].

Введення терміну «малозначні справи» є новелою Закону України від 03.10.2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Ци-

вільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів» у розділі II «Цивільний процесуальний кодекс України» (далі – Закон).

Відповідно до ч. 6 ст. 20 («Справи, що відносяться до юрисдикції загальних судів») Закону малозначними справами є: справи, в яких ціна позову не перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [2].

Однак ЦПК не містить визначення поняття «малозначні справи», що зумовлює його дискусійність. І.О. Ізарова зазначає, що термін «малозначні» доволі специфічний, оскільки значення справи для заявника не залежить від його ціни або складності розгляду, і навряд чи варто ділити справи на значні та малозначні» [3, с. 18].

Частиною 1 статті 274 ЦПК зазначений перелік справ, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження:

- 1) малозначні справи;
- 2) ті, що виникають із трудових відносин;
- 3) про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, в якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів, та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд.

Законодавець установлює критерії, які суд повинен враховувати під час вирішення питання про розгляд справи в порядку спрощеного або загального позовного провадження (ч. 3 ст. 274):

- 1) ціну позову;
- 2) значення справи для сторін;
- 3) обраний позивачем спосіб захисту;
- 4) категорію та складність справи;
- 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі, чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо;
- 6) кількість сторін та інших учасників справи;
- 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес;
- 8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження.

Крім того, нормативно закріплені певні обмеження щодо окремих категорій справ (ч. 4 ст. 274). Так, у порядку спрощеного позовного провадження не можуть бути розглянуті справи у спорах:

- 1) що виникають із сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя;
- 2) щодо спадкування;
- 3) щодо приватизації державного житлового фонду;
- 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх вилучення відповідно до глави 12 цього розділу;
- 5) в яких ціна позову перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 6) інші вимоги, об'єднані з вимогами в спорах, указаних у пунктах 1–5 цієї частини.

За правилами спрощеного позовного провадження справи розглядатимуться не більше шістдесяті днів із дня відкриття провадження у справі. Підготовче засідання в спрощеному позовному провадженні не передбачається, а перше засідання проводиться не пізніше тридцяти днів із дня відкриття провадження у справі. Суд розглядає малозначні справи без повідомлення учасників справи за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше та без виклику свідків. За клопотанням однієї зі сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін.

Адвокатська монополія на малозначні справи не розповсюджується. Відповідно до ч. 2 ст. 60 ЦПК під час розгляду малозначних справ представником у суді може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років та має цивільну процесуальну дієздатність.

За чинним ЦПК касаційний перегляд малозначних справ не передбачено. Однак у деяких випадках законодавець передбачив право касаційного оскарження судових рішень у малозначних справах:

- а) якщо касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;
- б) якщо особа, яка подає касаційну скаргу, відповідно до цього Кодексу позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, під час розгляду іншої справи;
- в) якщо справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;
- г) якщо суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних помилково.

У разі подання касаційної скарги на судові рішення, що не підлягає касаційному оскарженню, суддя-доповідач відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі. Однак якщо суд розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження, судові рішення підлягають обов'язковому скасуванню з направленням справи на новий розгляд.

Верховний Суд у межах касаційної скарги перевіряє під час розгляду справи в касаційному порядку правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкриті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Суд касаційної інстанції не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права.

Визначення справи малозначною застосовується як новий процесуальний «фільтр» під час вирішення питання про можливість касаційного оскарження судового рішення, однак критерії малозначності викликають суттєві зауваження. Так, критерій «ціна позову не перевищує сто розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб» не відповідає ступеню важливості такої ціни позову для особи, яка звернулася до суду з позовом, ціна позову повинна бути значно меншою для визначення справи малозначною. З 1 січня 2018 року прожитковий мінімум для працездатної особи встановлений у розмірі 1 762 грн, тобто якщо розмір позивних вимог не перевищує 176 200 грн, то така справа може бути визнана малозначною, що явно не відповідає дійсному рівню матеріального становища більшості громадян України. У результаті виникає негативний процесуальний наслідок – обмеження доступу до суду, рішення з такої справи не може бути оскаржено в касаційному порядку.

Таке положення правової норми порушує загальнозвизнаний принцип права на суд, а також не відповідає завданню суду, зазначеним у ст. 2 («Завдання суду») Закону, суд повинен здійснювати правосуддя на засадах верховенства права, забезпечувати кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України. На нашу думку, доцільно зменшити ціну позову для визнання справи малозначною до десяти розмірів прожиткового мі-

німуму для працездатних осіб. Інший критерій визнання справи малозначною також викликає зауваження: справи незначної складності, визнані судом малозначними. За змістом статті суд самостійно має право вирішувати питання про визнання справ незначної складності малозначними. У даному випадку йдеться про порушення ще одного загально визнаного принципу – принципу верховенства права. Суд не повинен мати права на власний розсуд вирішувати питання про визнання справи малозначною, наслідками чого виникає небезпека порушення права особи на судовий захист у касаційній інстанції [4, с. 69].

Звертає увагу резонансна ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 20 липня 2018 року, в якій ухвалою Верховного Суду від 07 вересня 2018 року виправлено опіску. Проблемне питання дискусії – неврахування Верховним Судом принципу верховенства права та обмеження доступу до правосуддя.

Згідно з ухвалою Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 20.07.2018 року (справа № 607/9863/17) Верховний Суд у складі судді Касаційного цивільного суду Кузнецова В.О. розглянув касаційну скаргу ОСОБА_1 на постанову Апеляційного суду Тернопільської області від 22 травня 2018 року у справі за позовом Комунального підприємства теплових мереж «Тернопільськтеплокомуненерго» Тернопільської міської ради до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про солідарне стягнення боргу за послуги централізованого опалення, встановив, що Комунальне підприємство теплових мереж «Тернопільськтеплокомуненерго» Тернопільської міської ради (далі – КП ТМ «Тернопільськтеплокомуненерго») звернулося до суду з позовом до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про стягнення заборгованості за послуги централізованого опалення в сумі 11 260,64 грн за період з 01 грудня 2013 року до 01 листопада 2016 року. Рішенням Тернопільського міського суду Тернопільської області від 16 лютого 2017 року в задоволенні позову КП ТМ «Тернопільськтеплокомуненерго» відмовлено. Постановою Апеляційного суду Тернопільської області від 22 травня 2018 року рішення Тернопільського міського суду Тернопільської області від 16 лютого 2017 року скасовано та постановлено нове судове рішення, яким позовні вимоги КП ТМ «Тернопільськтеплокомуненерго» задоволено. Стягнуто з ОСОБА_1 на користь КП ТМ «Тернопільськтеплокомуненерго» 11 260,64 грн заборгованості за послуги з централізованого опалення.

Вирішено питання про розподіл судових витрат. У решті позовних вимог відмовлено.

У червні 2018 року ОСОБА_1 звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою, в якій просить постанову апеляційного суду скасувати та ухвалити нове рішення про відмову в задоволенні позову, посилаючись на неправильне застосування апеляційним судом норм матеріального права і порушення норм процесуального права.

Предметом позову в даній справі зазначено стягнення боргу за договором позики.

Прожитковий мінімум для працездатних осіб вираховується станом на 1 січня календарного року, в якому подається скарга (частина дев'ята статті 19 ЦПК України).

Ціна позову в даній справі становить 11 260,64 грн, яка станом на 1 січня 2018 року не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (1 762 грн x 100 = 176 200 грн).

Отже, зазначена справа визнана малозначною в силу вимог закону.

При цьому Верховним Судом встановлено, що касаційна скарга та додані до неї матеріали не містять випадків, передбачених пунктом 2 частини 3 статті 389 ЦПК України, за наявності яких судове рішення в малозначній справі підлягає касаційному оскарженню.

Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду ухвалив: відмовити у відкритті касаційного провадження

за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Апеляційного суду Тернопільської області від 22 травня 2018 року у справі за позовом Комунального підприємства теплових мереж «Тернопільськтеплокомуненерго» Тернопільської міської ради до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про солідарне стягнення боргу за послуги централізованого опалення. Додані до скарги матеріали повернути заявникові. Ухвала оскарженню не підлягає [5].

У ухвалі помилково зазначено, що предметом позову в даній справі є стягнення боргу за договором позики, замість стягнення боргу за послуги централізованого опалення, що є суттєвим для вирішення питання про право касаційного оскарження судового рішення.

У ухвалі від 07 вересня 2018 року Верховним Судом виправлено зазначену опіску. Верховний Суд у складі судді Касаційного цивільного суду Кузнецова В.О., вирішуючи питання про виправлення опіски в ухвалі Верховного Суду від 20 липня 2018 року про відмову у відкритті касаційного провадження у справі за позовом КП ТМ «Тернопільськтеплокомуненерго» Тернопільської міської ради до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про солідарне стягнення боргу за послуги централізованого опалення, встановив: ухвалою Верховного Суду від 20 липня 2018 року відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою ОСОБА_1 на постанову Апеляційного суду Тернопільської області від 22 травня 2018 року у справі за позовом КП ТМ «Тернопільськтеплокомуненерго» Тернопільської міської ради до ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 про солідарне стягнення боргу за послуги централізованого опалення.

Проте в ухвалі Верховного Суду від 20 липня 2018 року під час виготовлення його тексту допущено опіску щодо предмету позову, а саме: в мотивувальній частині ухвали замість «предметом позову в даній справі є стягнення боргу за послуги централізованого опалення» помилково вказано «предметом позову в даній справі є стягнення боргу за договором позики».

Відповідно до вимог статті 269 ЦПК України суд може з власної ініціативи виправити допущені в рішенні чи ухвалі опіски. З огляду на викладене, допущена опіска підлягає виправленню. Керуючись статтею 269 ЦПК України, Верховний Суд ухвалив:

виправити допущену в мотивувальній частині ухвали Верховного Суду від 20 липня 2018 року про відмову у відкритті касаційного провадження опіску та вважати написаним в її тексті замість «предметом позову в даній справі є стягнення боргу за договором позики» – «предметом позову в даній справі є стягнення боргу за послуги централізованого опалення» [6].

Практики також визнають необхідність удосконалення цивільного процесуального законодавства щодо статусу малозначних справ.

А. Грушицький справедливо підкреслює наявність проблеми щодо віднесення справ до категорії малозначних на практиці. Аргументує розглядом юридичної конструкції, яка віддзеркалює наявність певної неузгодженості вжитих понять. Зокрема, цивільна справа із ціною позову понад 100 та менше ніж 500 п.м., виходячи з п. 2 ч. 6 ст. 19 ЦПК, є справою незначної складності, разом з тим є й малозначною. Однак з огляду на рівень добробуту переважної більшості громадян, позов на суму 176 200 грн (100 п.м.), а тим більше 881 000 грн (500 п.м.) для них навряд чи є малозначним. А. Грушицький зазначає, що для суду, який розглядає десятки тисяч справ на рік, одна справа – це статистична одиниця, а для сторін навіть справа про розірвання шлюбу має важливе значення [7].

Д.Д. Луспенник слушно звертає увагу на необхідність змін до процесуальних кодексів. Такі зміни потрібні не тільки в касаційній інстанції у зв'язку з переходом України до триланкової судової системи, а також з урахуванням

обраного європейського вектору розвитку судової системи. Однак чинна процедура касаційного провадження не відповідає призначенню вищого судового органу держави, суди касаційної інстанції фактично зрівняні в повноваженнях із місцевими та апеляційними судами. Оптимізація процедур касаційного оскарження може бути здійснена з введенням системи «фільтрів» у разі допуску скарги до розгляду та удосконалення повноважень суду касаційної інстанції. При цьому касаційний перегляд як екстраординарний може бути використаний у таких випадках: «1) за умови дотримання принципу інстанційності розгляду справи з ухваленням остаточного рішення; 2) за наявності обставин для перегляду, безпосередньо пов'язаних із функцією касаційного суду щодо забезпечення захисту публічних чи приватних інтересів» [8].

Висновки. Під час вирішення питання про можливість касаційного оскарження судового рішення визначення справи малозначною застосовується як новий процесуальний «фільтр», однак критерії малозначності потребують більш детального аналізу з метою їх удосконалення, приведення у відповідність із проблемами суспільства. Автором запропоновано змінити майновий критерій для визначення справи малозначною – зменшити ціну позовних вимог, привести чинне законодавство у відповідність із дійсним матеріальним становищем більшості громадян України, а саме нормативно зазначити, що малозначними справами є справи, в яких ціна позову не перевищує десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Крім того, доцільно більш чітко визначити критерії під час вирішення питання щодо малозначності справ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Практика застосування Верховним Судом інституту малозначних справ. URL: <https://www.yurfact.com.ua/fakty/praktyka>
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.17 р. / Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. URL: <http://w1.c1.gov.ua/pls/svcb2/>
3. Ізарова І.О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991–2017. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: зб. наук. праць. К., 2017, С. 17–19.
4. Ахмач Г.М. Застосування процесуальних фільтрів при перегляді судових рішень у касаційній інстанції. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 4. С. 68–71.
5. Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 20.07.2018 року (справа № 607/9863/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Revsew/75690444>
6. Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 07.09.2018 року (справа № 607/9863/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Revsew/76349758>
7. Грушицький А. Розгляд «по-спрощеному». URL: [http://file:///C:/Documents and Settings/Admin/Розгляд «по-спрощеному» Закон і Бізнес.](http://file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/Розгляд%20«по-спрощеному»%20Закон%20і%20Бізнес)
8. Лупспеник Д.Д. Не слід боятися нового! Або п'ять безпідставних пересторог щодо запропонованих змін до процесуальних кодексів. URL: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/ne_slid_bojatisja_novogo_abo_pjat_bezpidstavnih_perestorog

УДК 347.121.1:347.9

СУБ'ЄКТИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У ЦИВІЛІСТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

SUBJECTS OF INDIVIDUAL NON-PROPERTY RELATIONS IN CIVILISTIC PROCESS

Бондар І.В.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Стаття присвячена аналізу суб'єктного складу особистих немайнових правовідносин. Акцентовано, що важливим є встановлення не лише кола осіб, які потенційно можуть мати особисті немайнові права, а й встановлення кола зобов'язаних осіб у таких правовідносинах. Пропонуються авторські висновки щодо досліджуваних питань.

Ключові слова: особисті немайнові права, суб'єкти, правовідносини, цивілістичний процес, нотаріус.

Статья посвящена анализу субъектного состава личных неимущественных правоотношений. Акцентировано, что важным является установление не только круга лиц, которые потенциально могут иметь личные неимущественные права, но и установление круга обязанных лиц в таких правоотношениях. Предлагаются авторские выводы по исследуемым вопросам.

Ключевые слова: личные неимущественные права, субъекты, правоотношения, цивилистический процесс, нотариус.

The article is devoted to the analysis of the subjective composition of individual non-property legal relations. It is emphasized that it is important to establish not only circles of persons who potentially have individual non-property rights, but also the establishment of a circle of obligated persons in such legal relationships. Proposed author's conclusions on the issues studied.

Key words: individual non-property rights, subjects, legal relations, civilistic process, notary.

Постановка проблеми. Особистісний характер об'єктів особистих немайнових правовідносин одразу ж зумовлює те, що насамперед їхнім суб'єктом є людина як фізична особа, в окремих випадках – юридична особа.

Людина є біологічної істотою, яка від природи володіє певними нематеріальними благами, і ці блага мають гарантуватися державою щодо дотримання та, в необхідних випадках, захисту. Такі нематеріальні блага, як життя, здоров'я,

свобода та особиста недоторканність тощо є притаманними виключно людині як біологічній істоті. Крім того, людина є й соціальною істотою, а тому лише вона наділена такими благами, як честь та гідність, особисте життя, житло, перебування тощо. У зв'язку з цим цілком обґрунтованим є положення саме щодо фізичної особи як основного суб'єкта особистих немайнових правовідносин. Разом з тим юридичні особи теж вправі мати особисті немайнові права.